Slutrapport

Ekonomiskt stöd till utvärdering av lokalt brottsförebyggande arbete

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har utvärderats med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå).

Brå publicerar ett urval av slutrapporterna på myndighetens webbplats för att sprida kunskap om goda exempel och hjälpa andra aktörer i deras brottsförebyggande arbete. Det här är en sådan rapport.

För sakuppgifter och slutsatser i dessa rapporter står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på bra.se/erfarenhetsbank

Utvärderad med stöd från: brå

Kapabla väktare på landsbygden

Projektutvärdering

Mikael Emsing
Hans Löfgren
Teresa Silva

Författare:

Dr Mikael Emsing, Umeå universitet

Dr Hans Löfgren, Umeå universitet

Docent Teresa Silva, Mittuniversitetet

Illustration: Alexandro Kröger Nygren, Länsstyrelsen Västerbotten

Innehållsförteckning

Sammanfattning *1*

Inledning *2*

Centrala begrepp 4

Våld i nära relation 4

Kapabla väktare 5

Bakgrund *7*

Våld i nära relation 7

Mörkertal 7

Konsekvenser av våld i nära relation 9

Våld i nära relation i landsbygdskontext 9

Vindelns kommun 10

Brottslighet i kommunen 11

Utvärderingen *13*

Syfte och frågeställningar 13

Metod *14*

Kvalitativa data 14

Intervjuer 14

Kvantitativa data 15

Enkäter 15

Registerdata 16

Polisanmälningar och händelserapporter 16

Anmälningar till socialtjänsten 17

Etiska överväganden 17

Resultat *18*

Internt/Förberedelsefas 18

Aktivitetsfas 20

Marknadsföring 22
Torgmöten 22
Annonsering och kontakter med målgrupper 23
Informationsträffar 25
Enkäter 27
Polisiära händelserapporter och anmälningar 30
Orosanmälningar till Socialtjänsten 31
Intervjuer 31
Intervjuer med medborgare/deltagare 31
Intervjuer med projektdeltagare 35
Erfarenhet av liknande projekt 35
Upplevelse av projektet som helhet 35
Identifierade utmaningar 36
Ett känsligt och komplext ämne 37
Kommunikation (Externt) 38
Lärdomar 40
Diskussion *41*
Referenser *42*

Sammanfattning

Projektet *Kapabla väktare på landsbygden* (under projektet omdöpt till *En landsbygd fri från våld*) genomfördes under 2022–2024 i ett samarbete mellan Länsstyrelsen i Västerbottens län, Vindelns kommun och Polismyndigheten Region Nord (Lokalpolisområde Umeå). Projektets huvudsakliga mål och syfte var att genom informationsinsatser om våld i nära relation, riktade mot yrkesgrupper som inte traditionellt brukar ses som brottsförebyggande till sin natur, öka medvetenheten kring problematiken och därigenom öka antalet så kallade *kapabla väktare*.

Projektet beviljades via Brottsförebyggande rådet (Brå) medel för en vetenskaplig utvärdering av projektet och dess effekter, vilken genomförts av forskare vid Umeå universitet. Resultatet från denna utvärdering redovisas i förevarande rapport.

Projektet genomförde under projekttiden nio informationsmöten under vilka man informerade bland annat om vad som händer vid en anmälan till socialtjänst och polis samt tecken på att någon utsätts för våld i nära relation.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att projektet hade svårt att nå ut till och locka personer ur de målgrupper man avsett att komma till dessa möten. På motsvarande sätt var svarsfrekvensen för såväl enkäter som intervjuer i syfte att utvärdera projektet låg varför signifikanta effekter av projektet ej kunnat påvisas.

Genom intervjuer med de som deltagit i projektets genomförande har ett antal lärdomar kopplade till att genomföra brottsförebyggande projekt kopplat till våld i nära relation framkommit. En utmaning i projektet var rollfördelningen mellan regionala och lokala aktörer och avvägningar mellan att möjliggöra eller styra och driva insatserna inom projektet. Vidare var de intervjuade överens om att ämnet som projektet behandlat var komplext och känsligt till sin natur vilket ställer stora krav på genomförandet. Trots att deltagarna i stort var överens om att man önskat nå en större andel personer från målgrupperna, har projektet lyckats genomföra det som fastställdes i projektplanen och gett grund för vidare arbete inom området.

Inledning

Projektet ”En landsbygd fri från våld” genomfördes under perioden 2022 och 2024 i samarbete mellan Polismyndigheten Region Nord (Lokalpolisområde Umeå), Länsstyrelsen i Västerbotten samt Vindelns kommun. Som ett led i att utvärdera projektet sökte projektet medel via Brottsförebyggande rådet (Brå) och forskare från Umeå universitet anlitades för att genomföra denna utvärdering som utgör det material som ligger till grund för förevarande rapport.

I den ansökan som skickades in till Brottsförebyggande rådet i syfte att ansöka om medel för den vetenskapliga utvärderingen av projektet, har mål och syfte med projektet (i ansökan kallat *Kapabla väktare på landsbygden*) angetts enligt följande:

”Målsättningen för insatsen är att dels öka tilltron till myndigheter på landsbygden men också att öka anmälningsbenägenheten gällande våld i nära relation för att slutligen kunna sammanställa bättre brottsförebyggande lägesbilder och insatser. Dessa mål ska uppnås genom att öka kunskapen om våld, tecken på våldsutsatthet samt hur man kan agera vid misstanke om våld bland utvalda grupper i samhället som i någon mån har tillgång till området.”

De utvalda grupper som specifikt diskuterades och valdes ut som målgrupp för projektet var exempelvis brevbärare, hantverkare och personer aktiva inom föreningslivet i Vindeln. Med andra ord personer som i sina roller inte nödvändigtvis har ett uttalat brottsförebyggande uppdrag, men som genom att de i sina roller har nära kontakt med medborgarna och/eller besöker dem i sina hem, kan se och upptäcka tecken på våld i nära relation.

Inom kriminologin och mer specifikt den så kallade *rutinaktivitetsteorin* benämns en sådan person som en *kapabel väktare* (Sempert, 2018; Walsh & Jorgensen, 2018). Teorin beskrivs i mer detalj nedan, men i korthet kan den sammanfattas som att för att ett brott skall begås krävs tre delar: 1) motiverad förövare, 2) lämpligt objekt (brottsoffer) samt *avsaknad* av kapabla väktare. En kapabel väktare kan vara såväl en teknisk lösning såsom övervakningskameror (Sempert, 2018), fysiska ”hinder” såsom grindar och stängsel i så kallade *gated-communities* (Walsh & Jorgensen, 2018) eller andra människor i form av exempelvis grannar, poliser eller liknande (Sempert, 2018; Walsh & Jorgensen, 2018).

Rutinaktivitetsteorin är en av de mest tongivande teorierna vad gäller brottsförebyggande arbete och har som sådan legat till grund för en mängd brottsförebyggande insatser. Bland annat det uppmärksammade projektet *Huskurage* bygger mer eller mindre uttalat på målsättningen att öka antalet kapabla väktare i samhället (Meijer et al., 2022). Teorin är också en uttalad del av polisens brottsförebyggande strategi och ligger till grund för projekt såsom *Julefrid* i vilka poliser ”knackar dörr” i syfte att informera om våld i nära relation för att öka medvetenheten om den aktuella problematiken (Hagström, 2023).

Många av dessa insatser har dock främst riktats mot urbana områden där förekomsten av kapabla väktare naturligt är större. Exempelvis genom att fler bor i flerfamiljshus och därigenom kan höra eller se tecken på våld i nära relation, samt en högre polistäthet.

Samtidigt som antalet brott naturligt blir mindre i exempelvis en glesbygdskommun jämfört med en storstadskommun, har studier genomförda i en landsbygdskontext indikerat att andelen kvinnor som utsätts för våld i hemmet förefaller vara större och våldet grövre än i urbana områden (Larsson et al., 2023).

Dessa utmaningar och mörkertalen som finns kopplade till våld i nära relation var alltså utgångspunkten i utformningen av det aktuella projektet. Projektet genomfördes i form av ett antal informationsträffar för i första hand de grupper (ex. brevbärare, hantverkare osv) som angetts i projektet. Representanter för Polismyndigheten, Vindelns kommun (se kapitlet ”Vindelns kommun”) samt Länsstyrelsen i Västerbottens län beskrev under dessa träffar sitt arbete och vad den enskilde medborgaren kan göra i händelse av att misstanke om att någon utsätts för olika sorters våld i nära relation uppstår. Dessa träffar genomfördes under projektperioden i Vindelns kommun, såväl i Vindelns tätort som i ett antal byar inom kommunen.

I syfte att utvärdera insatsen genomfördes intervjuer med medborgare i Vindelns kommun samt deltagare i den projektgrupp som upprättades inom ramen för projektet. Denna kvalitativa data kompletterades med enkäter som skickades ut i kommunen och på olika sätt annonserades, exempelvis i samband med informationsträffarna. Slutligen samlades data från anmälningar och så kallade *händelserapporter* in från Polismyndigheten och kompletterades med statistik

gällande misstänkta eller befarade missförhållanden till socialtjänsten (s.k. orosanmälningar) för den aktuella perioden.

Centrala begrepp

I följande del beskrivs kortfattat ett antal centrala begrepp som varit av vikt såväl för projektet som utvärderingen av projektet.

Våld i nära relation

Våld i nära relation förknippas ofta först och främst med fysiskt våld men formella definitioner innehåller ofta betydligt fler 'typer' av våld. Enligt exempelvis Världshälsoorganisationen (WHO) är våld i nära relation (Intimate partner Violence): *".. alla beteenden av en nuvarande eller tidigare [manlig][1] partner inom äktenskap, sammanboende eller någon annan formell eller informell relation, som orsakar fysisk, sexuell eller psykologisk skada*" (World Health Organization, 2021). Denna definition inkluderar alltså alla beteenden som orsakar fysisk eller psykologisk skada. På motsvarande sätt inkluderar Brottsförebyggande rådets definition, som exempelvis används i den nationella trygghetsundersökningen också andra former av våld än enbart fysiskt. I denna definition ryms också:

- Ekonomiskt våld
- Materiellt våld
- Psykiskt våld (Kränkningar, hot och trakasserier mm.)
- Sexuellt våld (Oaktsamt eller tvång, samt utnyttjande av utsatt eller hjälplös situation).

(Brottsförebyggande rådet, 2024a)

På motsvarande sätt har i det aktuella projektet presentationer i samband med informationsträffar också innehållit information om att våld i nära relation inte enbart rör fysiskt eller sexuellt våld, utan ofta utgörs av en kombination av dessa.

Vad gäller definitioner av 'nära relation' har Brå definierat detta som "… en pågående eller avslutad partnerrelation som varat minst en månad" och omfattar allt från

[1] Den aktuella rapporten fokuserar på mäns våld mot kvinnor, men beskriver också att IPV även förekommer i samkönade äktenskap och att även kvinnor, om än ej i samma omfattning som män kan vara gärningsmän.

dejting till äktenskap och samboförhållanden (Brottsförebyggande rådet, 2024a, p. 16)

Kapabla väktare

Som nämnts ovan benämndes det aktuella projektet inledningsvis som ”Kapabla väktare på landsbygden” men döptes sedermera om till ”En landsbygd fri från våld”. Den första benämningen *kapabla väktare* härrör från den så kallade *Rutinaktivtetsteorin* (Sempert, 2018; Walsh & Jorgensen, 2018).

Enligt teorins upphovsmän, Cohen och Felson, begås brott då tre förutsättningar är på plats: Motiverad gärningsman, lämpligt brottsoffer och avsaknad av kapabla väktare. Detta kan illustreras som att när de tre cirklarna i figur 1 överlappar, finns förutsättningar för brott att begås:

Figur 1.

Rutinaktivitetsteorin, fritt efter Walsh och Jorgensen (2018)

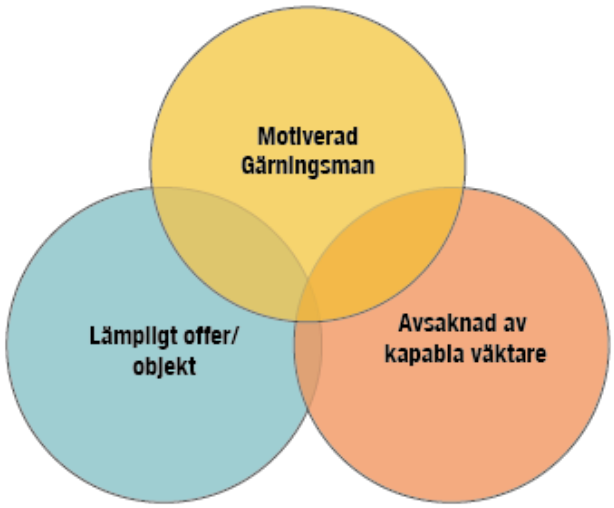

Ur ett brottsförebyggande perspektiv beskrivs och illustreras teorin ofta med den så kallade brottstriangeln, illustrerad på nästa sida.

Figur 2.

Brottstriangeln (Brå, 2024a)

För att förebygga brott kan insatser riktas mot en eller flera av triangelns sidor, för att därigenom förhindra, eller i vart fall försvåra brottslighet. Som exempel skulle tillgrepp av fortskaffningsmedel (såsom bilar) kunna förhindras om bilar utrustades med tekniska lösningar som gjorde det omöjligt, eller nära nog omöjligt att tillgripa bilen så att det ”lämpliga objektet” blir olämpligt. I detta sammanhang skulle exempelvis också kapabla väktare i form av vakter eller kameror ytterligare försvåra för en gärningsman att begå brottet.

Som tidigare nämnts kan i brottstypen våld i nära relation avsaknaden av kapabla väktare vara en faktor som skapar förutsättningar för att begå brott. I projektet *huskurage* har exempelvis insatser riktats mot grannar till de som utsätts, i syfte att minska frånvaro av kontroll, genom att uppmuntra till att knacka på hos grannen eller larma polisen vid misstanke om brott. På landsbygden finns inte närboende grannar i samma utsträckning, vilket minskar den direkta insynen i andras hem och familjeliv. Detta är alltså en av orsakerna till att projektet inriktades mot grupper som i sina roller kan öka denna kontroll.

Bakgrund

I denna del redovisas teoretiska utgångspunkter och bakgrundsfakta för projektets utformning samt grundläggande fakta kring Vindelns kommun.

Våld i nära relation

Det råder knappast någon tvekan om att våld i nära relation utgör ett stort och omfattande, globalt samhällsproblem. Internationella studier visar att den uppskattade globala livstidsprevalensen av utsatthet av våld i nära relation för kvinnor är 27 %. Det vill säga 27 % av alla kvinnor kommer någon gång under sin livstid att utsättas för fysiskt och/eller sexuellt våld av en partner. Detta motsvarar drygt en tredjedel eller uppemot 753 miljoner kvinnor. Motsvarande statistik för årlig utsatthet visar att 13 % eller uppemot 307 miljoner kvinnor utsätts årligen (World Health Organization, 2021).

Även i Sverige pekar den data som finns på att våld i nära relation är ett omfattande problem. På grund av skillnader i bland annat vad som inkluderas i definitionen och hur data redovisa är direkta jämförelser svåra. Vad gäller exempelvis fysiskt våld och sexuellt våld uppgav 11,0 % respektive 10,7 % av befolkningen att de någon gång under sin livstid varit utsatta. Utökar man definitionen av våld till att utöver fysiskt och sexuellt våld också inkludera psykiskt, materiellt och ekonomiskt våld stiger motsvarande siffra till 28,7 % för befolkningen, där 35,3 % av kvinnorna och 20,8 % av männen drabbats (Brottsförebyggande rådet, 2024a)

Vad gäller dödligt våld i Sverige så var under 2022 samt 2023 antalet konstaterade fall av dödligt våld i parrelation 10 till antalet. Samtliga offer var i dessa fall kvinnor, samtliga gärningsmän var män. Under perioden 2014 – 2023 var genomsnittligt antal kvinnor som avlidit till följd av våld i parrelation 14 och för män var motsvarande siffra 2 (Brottsförebyggande rådet, 2023).

Mörkertal

En generell utmaning gällande brottsstatistik är de så kallade ”mörkertalen”, det vill säga hur benägna de som utsätts, eller för den delen utomstående, är att anmäla brottet till rättsvårdande myndigheter. Mörkertalen påverkas av en mängd olika faktorer och varierar såväl över tid som mellan olika typer av brott. Exempelvis tenderar mörkertalen att vara mindre för egendomsbrott såsom stölder, där en

polisanmälan ofta är en förutsättning för att få ersättning via försäkringsbolag, jämfört med brott mot person såsom vålds- och sexualbrott (Brottsförebyggande rådet, 2024b). Därför används ofta statistik för dödligt våld för att följa utveckling över tid gällande våldsbrott, då dessa ofta kommer till polisens kännedom och undantaget det dödliga skjutvapenvåldet i kriminella kretsar dessutom har en hög uppklarningsprocent (Sarnecki & Rostami, 2022).

Ett sätt att skapa en bild av hur många som *faktiskt* utsatts för brott (oaktat benägenhet att anmäla) är att undersöka egenrapporterad brottsutsatthet. Detta görs årligen av Brottsförebyggande rådet genom deras Nationella Trygghetsundersökning (NTU). Vad gäller just våld i nära relation indikerar dessa undersökningar att mörkertalen för brottstypen är mycket stort. I den senast publicerade upplagan av NTU uppgav endast 2,7 % (3,5 % för kvinnor och 1,4 % för män) att de anmält brottet eller brotten till polisen. Med andra ord får polisen och rättsvårdande myndigheter ens kännedom om drygt 97 % av alla brott gällande våld i nära relation.

Figur 3.

Uppskattning av andelen anmälda brott (Nationella Trygghetsundersökningen, 2023)

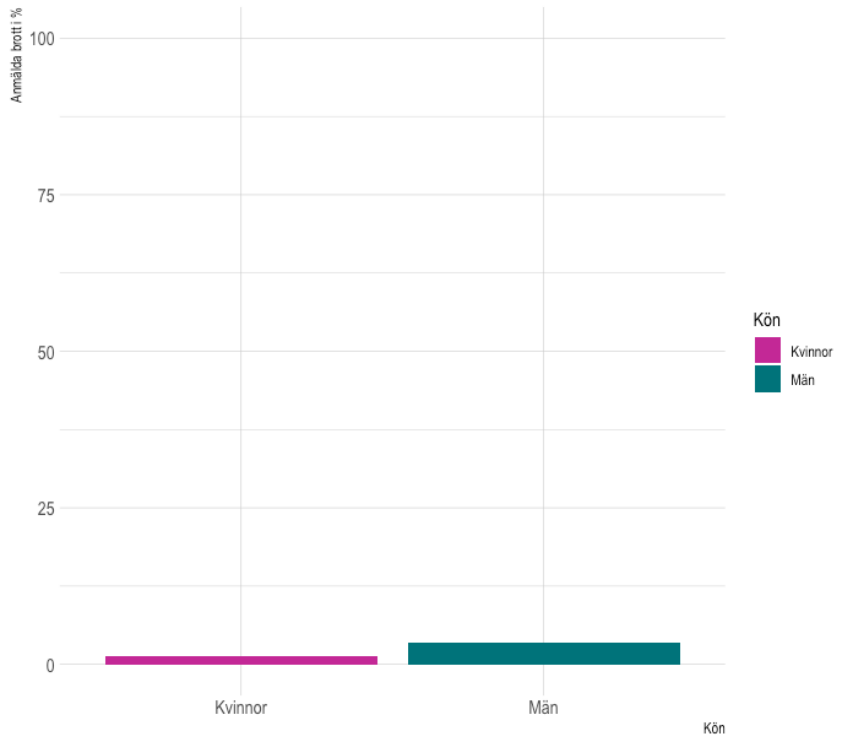

Konsekvenser av våld i nära relation

Utöver de allra mest uppenbara och direkta fysiska skadorna som uppstår i samband med våld, oavsett kontext finns en rad andra effekter som påverkar den som drabbas. Bland dessa effekter finns en förhöjd risk för depression och ångest (upp till fem gånger högre än för ej våldsutsatta), högre konsumtion av alkohol och droger (Socialstyrelsen, 2024) samt PTSD och somatiska problem (Campbell, 2002; World Health Organization, 2021). Vidare har exempelvis en svensk registerstudie visat att generell våldsutsatthet också leder till nedsatt arbetsförmåga och inkomst från arbete (25 % för kvinnor, 14 % för män) där effekterna visat sig kvarstå över flera år (Ornstein, 2017). På samhällsnivå beräknas våld i nära relation kosta staten ca 40 miljarder årligen, vilket är jämförbart med exempelvis narkotikamissbruk (44 miljarder) och motsvarade 2020 knappt en procent av BNP (Folkhälsomyndigheten, 2024; Larsson et al., 2023)

Dessa konsekvenser begränsas inte heller till den individ som direkt drabbas utan har långtgående följdverkningar också för exempelvis barn som växer upp i familjer där våld förekommer. Följdverkningarna för dessa barn är utanförskap, generella hälsoproblem och en förhöjd risk för att själva bli förövare senare i livet (World Health Organization, 2021).

Våld i nära relation i landsbygdskontext

Vad gäller våld i nära relation som sker i en landsbygdskontext finns en risk att underskatta såväl förekomst som konsekvenser för de som drabbas. I absoluta tal är landsbygdskommuner ofta att betrakta som tryggare och mindre drabbade av exempelvis våld, rån och brott där gärningsman och offer typiskt sett inte har någon relation. Studier gällande våld i nära relation i glesbygd och landsbygd har visat att förekomsten av våld i nära relation i denna kontext tvärtom förefaller vara högre och våldet grövre än i urbana miljöer. (Larsson et al., 2023).

Delar av de aspekter med att leva i en landsbygdskommun som skapar en trygghet, kan också vara försvårande för den som drabbas av våld i nära relation och skapa hinder i att söka hjälp (Brandén et al., 2024). Detta exempelvis genom att det kan upplevas som skamfullt om våldet skulle bli känd på samhället (Schwab-Reese &

Renner, 2017). De som utsätts för våld i nära relation i denna kontext väntar dessutom ofta längre med att anmäla och tillgången till hjälp är begränsad, mer avlägsen och ofta centrerad till större orter (Brandén et al., 2024; Larsson et al., 2023; Strand, 2022).

Kopplat till rutinaktivitetsteorin och förekomsten av kapabla väktare, försvåras också polisens arbete i gles- och landsbygd på grund av större avstånd. Detta då det inte minst i samband med våldsbrott är centralt att snabbt komma på plats för att kunna säkra bevis och skydda den utsatte (Brandén et al., 2024). En följd av detta kan då bli att risken för en gärningsman att lagföras och därmed hindras från fortsatt brottslighet minskar.

Geografisk isolering kan för en gärningsperson vara ett sätt att kontrollera den våldsutsatta, det vill säga att bo på en plats där avståndet försvårar umgänge med andra (Strand, 2022).

Vindelns kommun

Vindelns kommun är beläget i Västerbottens län, med Vindeln som centralort, drygt fem mil från Umeå. Med sina 2,1 invånare per kvadratkilometer är Vindelns kommun en av de mest glesbefolkade kommunen i landet (SCB, 2024b). Utöver centralorten Vindeln finns också ett antal byar inom kommunen, exempelvis Granö, Tvärålund och Åmsele.

Under 2023 hade Vindelns kommun 5 461 invånare, en siffra som varit relativt stabil under i vart fall de senaste 20 åren då antalet invånare varierat mellan 5344 och 5885 (SCB, 2023). Under samma år var i Vindeln 48,2 % kvinnor och medelåldern 45,2 år, vilket i jämförelse med riket är en något lägre andel kvinnor (49,7 %) och högre medelålder (41,9 år). Den absoluta majoriteten i kommunen är födda i Sverige, med 11,1 % födda utomlands, att jämföra med riket där motsvarande siffra är 20,6 % (SCB, 2024a).

Avseende sysselsättning och inkomst har Vindelns kommun en högre sysselsättningsgrad (85,5 %) än riket i stort (81,5 %) men en något lägre genomsnittlig månadsinkomst 28 492 SEK (32 358 SEK) (SCB, 2024a). Den vanligaste sysselsättningen i Vindelns kommun var under 2022 *tillverkning och utvinning* (27 %) följt av *vård och omsorg* (20 %) samt *jordbruk, skogsbruk och*

fiske (10 %) (Företagarna, 2024) där 512 personer (eller ca 9 %) var anställda av Vindelns kommun.

Brottslighet i kommunen

Vindelns kommun har generellt sett över tid haft en låg brottslighet. Under 2023 anmäldes totalt 456 brott, vilket är det 27:e lägsta antalet i riket. Tar man hänsyn till befolkningsmängd blir kvoten för motsvarande siffra för samma år 8317 brott/100 000 invånare vilket placerar kommunen på 102: a plats i riket (Riksgenomsnitt = 14 349 brott/100 000 inv.). För mindre kommuner bör naturligtvis särskild försiktighet iakttagas då statistiken ”per 100 000 invånare” tolkas. Som exempel kan sägas att kommunen med lägst brottslighet per 100 000 invånare (Hammarö kommun) under 2023 hade ca 0,03 brott/per invånare och Vindeln hade 0,05 brott/per invånare under samma tid.

Figur 4

Anmälda brott per år i Vindelns kommun (Brå, 2024b).

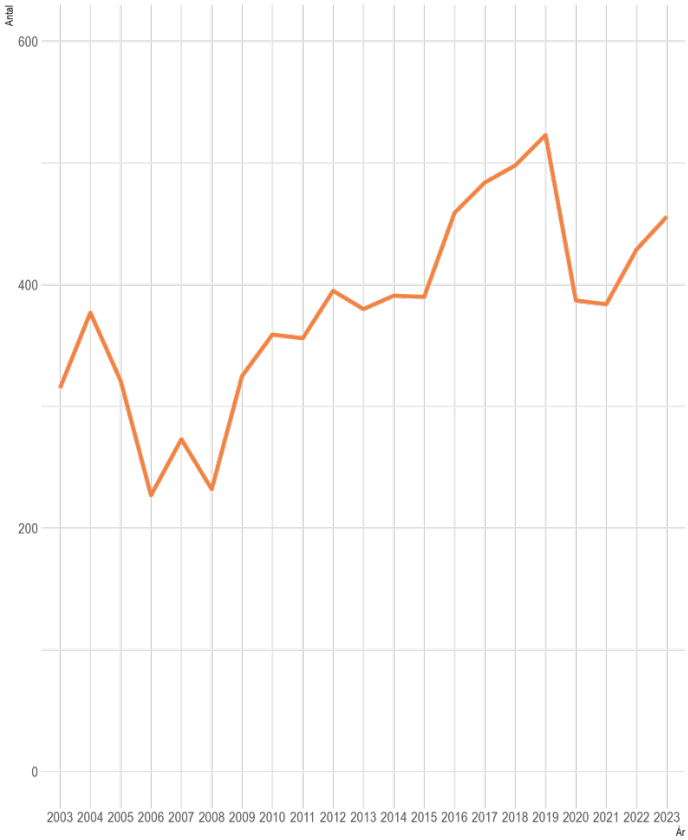

I linje med projektets inriktning, våld i nära relation, kan konstateras att Vindeln också här har ett lågt antal anmälda brott per år. Statistik för perioden 2003 – 2023 för brottstypen misshandel (Inomhus, gärningsmannen bekant med offret) visar att medelvärdet är 8,62 anmälda brott per år för kvinnor respektive 6,19 för män (i denna statistik ryms dock inte nödvändigtvis endast brott begångna i parrelation).

Då det som nämnts ovan är väl känt att det inte minst inom ovan nämnda brottstyp finns stora mörkertal kan denna statistik också kompletteras med data från den Nationella Trygghetsundersökningen (NTU) vilken genomförs och sammanställs av Brå. NTU redovisar exempelvis självrapporterad brottslighet mot enskild person. Tyvärr finns inte någon statistik tillgänglig för Vindelns kommun då antalet respondenter under perioden 2016 – 2021 årligen understigit 100 och därför ej publiceras. I en mindre kommun finns naturligt ett mindre urval jämfört med exempelvis storstadsregioner, men det finns samtidigt kommuner som till befolkningsmängd är snarlika Vindeln där antalet respondenter överstigit 100. Ett sådant exempel är Vilhelmina kommun också belägen i Västerbottens län, som med en befolkningsmängd på 6236 ändock nått över 100 respondenter.

Figur 5.

Antal anmälda fall av misshandel inomhus (GM bekant med offret) per år i Vindelns kommun enligt Brå (2024b).

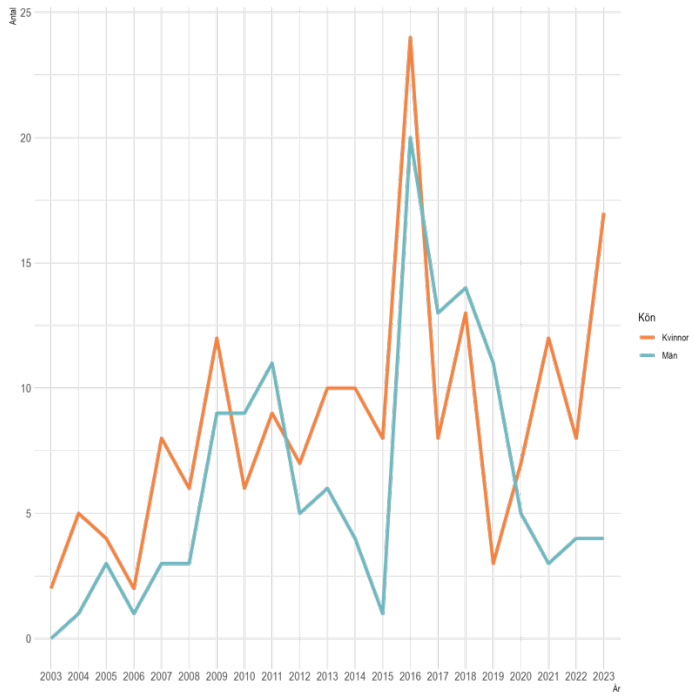

Utvärderingen

I detta avsnitt kommer utvärderingen och de metoder som använts för att utvärdera projektet att beskrivas närmare.

Utvärderingen har genomförts med en så kallad *mixed-methods* ansats. Det vill säga en blandning av kvalitativa metoder (intervjuer) och kvantitativa (enkäter, statistik från register mm) där de olika metoderna inte bara löper ”parallellt” utan skall berika varandra (Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

Utvärderingen har primärt utförts av denna rapports författare med stöd av Docent Teresa Silva från Mittuniversitet och har finansierats genom de medel som tilldelats projektet av Brottsförebyggande rådet.

Syfte och frågeställningar

Utvärderingen har primärt två huvudsyften: att utvärdera om den föreslagna interventionen fungerar som det är tänkt samt att utvärdera i vilken grad interventionens mål uppfylls, det vill säga att öka benägenheten för medborgare att uppmärksamma myndigheter på denna typ av brott, samt hur deras tillit till myndigheter påverkas av interventionen.

De frågeställningar som utvärderingen undersökt är:

- Påverkas anmälningsbenägenheten avseende brott i nära relation hos de aktörer som interventionen riktar sig till?
- Påverkas allmänhetens tillit till myndigheter av interventionen?
- Förändras brottsoffers beteende i samband med utsatthet för brott? Exempelvis genom ökad villighet att via de aktörer som ingår i interventionen uppmärksamma att de utsatts för brott?
- Hur ser de aktörer som ingår i interventionen på sin delaktighet i brottsförebyggande arbete?

Metod

För att besvara de frågor som angetts ovan och som fastställdes i den projektplan som låg till grund för projektet genomfördes alltså såväl kvalitativa som kvantitativa undersökningar.

Kvalitativa data

Intervjuer

Som ett led i att utvärdera projektet genomfördes intervjuer med deltagare på de informationsträffar som genomfördes. För att komma i kontakt med dessa tillfrågades de som anmälde sig till träffarna om de ville delta i utvärderingen genom att bli intervjuade. Dessutom tillfrågades de som närvarade på träffarna också på plats om de ville delta i utvärderingen genom att en intresseförfrågan gjordes tillgänglig. Ungefär en tredjedel av deltagarna skrev upp sig (ca 30 st.), och hälften av de som hade en tydbar text tackade ja till en intervju (ca 15 st.). Hälften av dessa svarade inte på kontakt (7 st.). I intresseförfrågan angavs mejladress, mobilnummer, yrke och ålder, anmälningslistorna samlades in av de representanter för projektet som genomförde mötena.

Utöver att intervjua deltagare beslutades också att genomföra intervjuer med de som ingått i projektgruppen, det vill säga representanter för Länsstyrelsen i Västerbottens län, Polismyndigheten och Vindelns kommun. Syftet med denna komplettering var att utifrån det faktum att så pass få kom till de aktuella informationsträffarna, dra lärdomar från projektets genomförande.

Samtliga medborgare som intervjuades informerades om syftet med intervjuerna och informerades muntligt enligt det informationsbrev som skapades för utvärderingen och gavs möjlighet att ställa frågor. De intervjuer som genomfördes med deltagare/medborgare genomfördes samtliga på distans genom Zoom.

Intervjuer med deltagare i projektgruppen genomfördes fysiskt genom möten och i de fall detta inte var möjligt av logistiska skäl på distans via Zoom. Intervjuerna genomfördes som semi-strukturerade intervjuer enligt en i förväg skapad intervjuguide. Intervjuerna spelades in med diktafon och genomfördes i mån av möjlighet genom fysiska möten. I två fall var detta av praktiska skäl och möjligt och

dessa intervjuer genomfördes istället via Zoom. På samma sätt som deltagare informerades de som intervjuades muntligt utifrån den information som angavs i informationsbreven. Dock förtydligades i samband med dessa intervjuer att anonymitet i rapporten skulle eftersträvas, men att det med tanke på ett begränsat urval och skilda roller skulle bli svårt. Samtliga intervjuer transkriberades ordagrant av den forskare som genomförde intervjuerna genom transkriberingsfunktionen i Microsoft Word och kompletterades och rättades genom genomlyssning.

Intervjuerna analyserades med tematisk analys där data sorteras upp och delas in i teman.

Kvantitativa data

Samtliga analyser genomfördes av denna rapports författare. Analyserna genomfördes i R-Studio (R Core Team, 2014) samt SPSS.

Enkäter

Sexhundra innevånare i åldrarna 18–64 folkbokförda i Vindelns kommun valdes slumpvis ut via Skatteverkets tjänst Navet. Tillbaka kom endast 26 svar. För att säkerställa att respondenterna skulle vara anonyma, anonymiserades alla svar och inga identitets- eller kontaktuppgifter sparades

Med tanke på den låga svarsfrekvensen delades också information om enkäten inklusive en QR-kod för att besvara denna i samband med de ”torgmöten” som genomfördes under projektet.

Slutligen lades en QR-kod och information om enkäten ut i annonseringen av projektet, det vill säga genom inlägg i sociala medier samt affischering.

För att möjliggöra en analys av hur många respondenter som fått kännedom om enkäten (fördelat på utskick, enkät och torgmöten) skapades tre separata enkäter med samma innehåll gällande frågor. Enkäterna besvarades online i Umeå universitets enkätssystem Limesurvey till vilket endast följeforskarna hade tillgång. Frågorna i enkäten behandlade bakgrundsinformation, förtroende och i vilken mån respondenterna varit i kontakt med myndigheter samt upplevelse av dessa kontakter. I enkäten fanns frågor om upplevelsen av förtroende och bemötande av myndigheter om-kodades till en fem-gradig skala med frågor som Om du tänker dig rättsväsendet som en helhet (polis, åklagare och domstol). Hur stort eller litet förtroende har du för

rättsväsendet? Svarsalternativen var Mycket litet (1), Litet (2), Varken litet eller stort (3), Stort (4) och Mycket stort (5).

En linjär regression på samtliga upplevelser (se tabell 2) av förtroende gjordes för att se om det fanns något i bakgrundsvariablerna Kön, Månadsinkomst, Ålder, Utbildning, Antal personer i hushållet och Sysselsättning, som orsakade högt eller lågt förtroende.

Efter två torgmöten för att marknadsföra insatsen så inkom ytterligare 12 svar via en QR-kod på informationsblad, totalt 38 respondenter.

Registerdata

För att utvärdera framförallt eventuella projektets eventuella effekter på benägenhet att anmäla brott som kan härröras till brott i nära relation begärdes data från såväl Polismyndigheten som Socialtjänsten ut.

Polisanmälningar och händelserapporter

I syfte att undersöka om projektet haft någon inverkan på anmälningsbenägenheten i kommunen kopplat till våld i nära relation begärdes såväl anmälningar som så kallade händelserapporter ut från Polismyndigheten. En händelserapport är en kortfattad rapport som upprättas i samband med att någon exempelvis ringer in till polisen i syfte att larma om pågående brott, men det kan också vara en åtgärd som initieras av polisen själva. Exempelvis när en polis stoppar ett fordon eller kontrollerar en person i samband med patrullering. Vad gäller anmälningar begärdes anmälningar med en så kallad brottskod som kan antas ha koppling till våld i nära relation. Exempel på en sådan kan till exempel vara “Misshandel inomhus mot kvinna, annat än grov, bekant med offret”.

Syfte med att komplettera brottsanmälningar med händelserapporter var att minska risken för felprioriteringar inom Polismyndigheten, såväl på myndighetsnivå som enskilda tjänstemän. Ett befäl på polisens ledningscentral skulle exempelvis kunna nedprioritera ett samtal där någon trott sig sett eller hört tecken på bråk i en lägenhet eller hus, utan att händelsen ges någon vidare åtgärd från polisiärt håll. Även vad gäller utsökning av relevanta händelserapporter begränsades (i samråd med polisens representanter in projektet) utsökningen till rapporter som kunde antas ha bäring mot våld i nära relation.

Anmälningar till socialtjänsten

Som ett led i att utvärdera projektets effekter begärdes uppgifter om antal orosanmälningar respektive egna ansökningar om våld i nära relation ut från Socialtjänsten i Vindelns kommun.

Av praktiska skäl söktes inledningsvis endast denna typ av anmälningar och ansökningar fram för vuxna över 18 även om anmälningar gällande missförhållanden för barn också kan vara en indikator på våld i hemmet. I de fall en *möjlig* koppling (exempelvis tydlig ökning, eller samband i tid mellan träffar och anmälningar) mellan projektet och en ökning i antalet anmälningar och ansökningar för vuxna kunde antas vara möjlig, beslöts att först då genomföra en sådan sökning.

Anmälningar (anmälaren annan än den utsatte) och ansökningar (från den utsatte) mellan åren 2022 och 2024 söktes fram av ansvarig handläggare på Socialtjänsten i Vindelns kommun och resultaten förmedlades till forskarna anonymiserat i syfte att säkerställa konfidentialitet. Med anledning av ett lågt antal anmälningar redovisades endast antal anmälningar/år, ej månad eller innehåll.

Etiska överväganden

Innan enkäter skickades ut och intervjuer genomfördes en etikprövning via etikprövningsmyndigheten. Beslut om godkänd etikprövning meddelades 2023-09-07 (Dnr: 2023-03927-01).

Resultat

I denna del redovisas översiktligt de aktiviteter som genomförts inom ramen för projektet, detta såväl internt som externa aktiviteter. Redovisningen har för tydlighetens skulle delats upp i dessa två delar. Därefter redovisas resultaten från den data som samlats in via intervjuer, enkäter och registerdata.

Internt/Förberedelsefas

Projektet kan i grova drag delas upp i två delar: en förberedelse- respektive aktivitetsfas. Under båda dessa genomfördes regelbundna träffar där i vart fall representanter från deltagande organisationer deltog: Länsstyrelsen, Polismyndigheten, Vindelns kommun samt följeforskare från Umeå universitet. Dessa träffar genomfördes såväl genom fysiska möten som möten på Zoom eller motsvarande kommunikationsverktyg.

Projektet leddes av projektledare från Länsstyrelsen i Västerbottens län, under hösten 2023 genomfördes ett byte av projektledare med anledning av längre, planerad ledighet för den projektledare som var med och startade projektet. I syfte att övergången inte skulle påverka projektets genomförande gick projektledarna under en tid parallellt och deltog gemensamt på projektgruppsmöten och motsvarande.

Under förberedelsetiden ansvarade Länsstyrelsen för att ta fram kommunikationsmaterial bestående av bland annat texter samt bildmaterial för användning i såväl tryckt som digitalt format. Utöver detta togs även inbjudningar riktade mot de i projektet angivna målgrupperna fram. Med tanke på allvaret i det ämne som behandlades i projektet förankrades materialet med medarbetare på Länsstyrelsen med expertis inom mäns våld mot kvinnor samt barnrätt. Detta i syfte att säkerställa kvalitet i materialet samt att fånga upp såväl genus- som barnperspektiv i detta material. Avseende enkäter och intervjuguider så genomfördes motsvarande förankring för detta material.

Bild 1.

Affisch för annonsering av Kapabla Väktare.

Vidare diskuterades i projektgruppen risker och svårigheter som skulle kunna uppkomma i samband med projektets insatser. Detta inkluderade exempelvis beredskap på reaktioner hos respondenter och deltagare i samband med intervjuer med medborgare och informationsträffar, då det som behandlades under informationsträffarna skulle kunna påminna om tidigare trauma, även om brottsoffer i sig inte var den primära målgruppen för vare sig träffar eller intervjuer. Inom gruppen som genomförde träffarna, samt hos forskarna som utvärderade projektet fanns lång och gedigen erfarenhet av att arbeta med människor i kris och bedömningen gjordes att eventuella krisreaktioner hos deltagare på träffar och motsvarande skulle kunna hanteras inom projektet.

I samband med framtagandet av kommunikationsmaterialet beslutades i projektgruppen att utåt byta namn på projektet från *Kapabla väktare på landsbygden* (vilket var det namn som angavs i ansökan till Brå) till *En landsbygd fri från våld* då detta ansågs vara en tydligare benämning på projektet.

Aktivitetsfas

Tidigt i projektet skedde en förskjutning av tidsplanen då den tidsplan som fastställts inför projektet inte bedömdes tillräckligt tilltagen för att genomföra nödvändiga åtgärder inför det som benämns *aktivitetsfasen*. Inför projektet planerades att de första informationsträffarna skulle genomföras redan i mars 2023, men försköts inledningsvis till juni månad samma år. Detta för att skapa en tydlig rollfördelning mellan de inblandade parterna, framtagande av kommunikations- och informationsmaterial samt godkännande av den etikprövning som bedömdes nödvändig för utvärderingen av projektet.

Även den informationsinsats som skulle genomföras i juni 2023 sköts upp till oktober samma år. Denna informationsinsats skulle genomföras den 7:e juni 2023 och riktade sig mot större företag inom kommunen där personalen utifrån arbetsuppgifter kunde tänkas utgöra kapabla väktare, men på grund av bristande intresse bedömdes från inbjudna företag sköts detta tillfälle upp.

Denna förskjutning bedömdes emellertid inte påverka projektets genomförande då samma antal informationsträffar som initialt planerats för ändock kunde genomföras, om än mer komprimerat i tid.

Efter den första träff som genomfördes i oktober 2024, lyftes i projektgruppen behov av att tydliggöra roller inom projektet. Detta ledde till att projektledning tog fram en uppdaterad rollfördelning som cirkulerades och fastställdes i projektgruppen under oktober 2023.

På nästkommande sida följer en tidslinje över projektets aktivitetsfas och de insatser som genomförts under projektet.

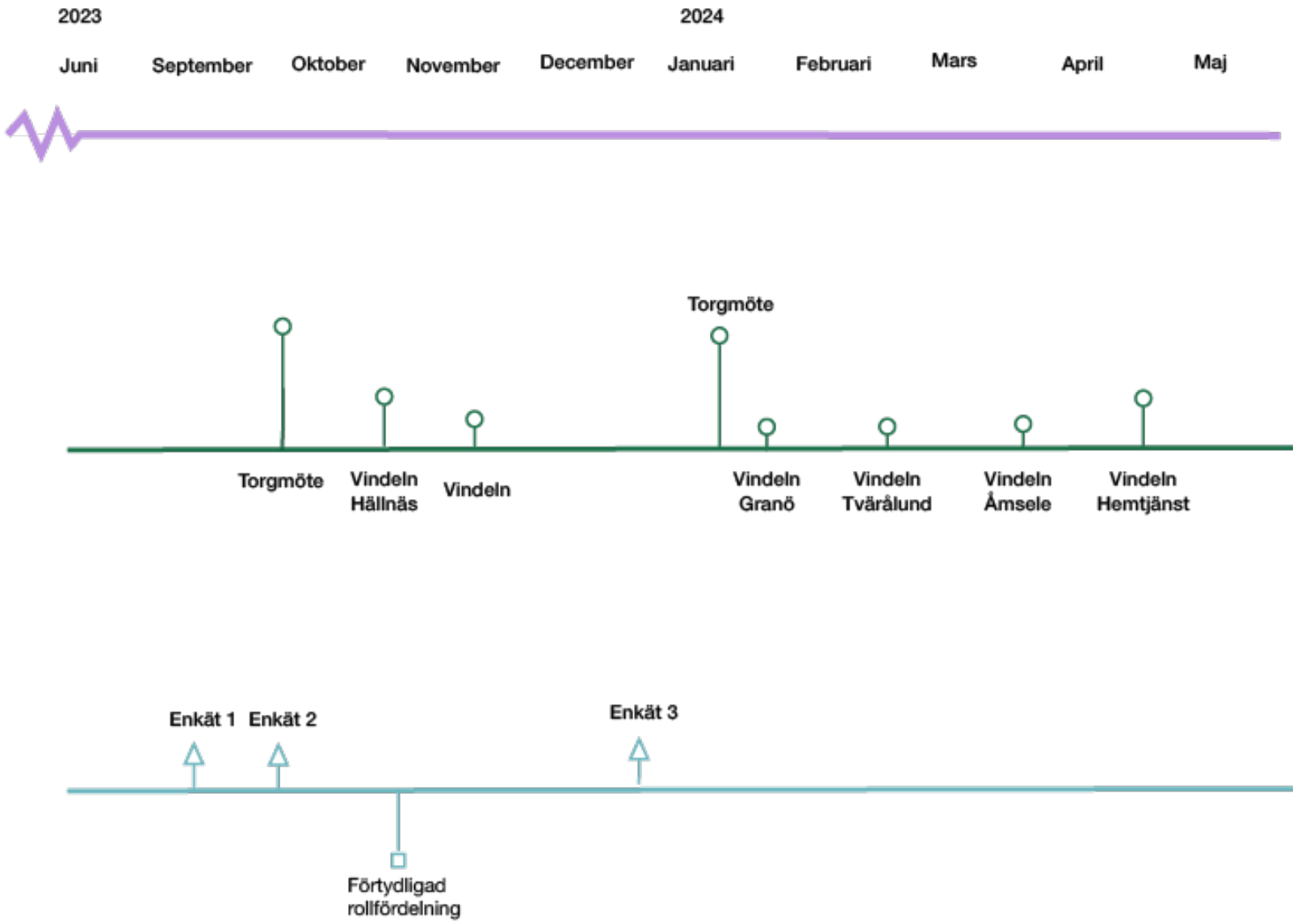
2023
2024
Juni
September
Oktober
November
December
Januari
Februari
Mars
April
Maj
Torgmöte
Vindeln Hällnäs
Vindeln
Torgmöte
Vindeln Granö
Vindeln Tvärålund
Vindeln Åmsele
Vindeln Hemtjänst
Enkät 1
Enkät 2
Enkät 3
Förtydligad rollfördelning

Marknadsföring

Press och media

Under projektet genomfördes ett antal insatser för att marknadsföra projektet inom Vindelns kommun. I projektets inledande fas skickades ett pressmeddelande ut till relevanta mediekanaler och pressmeddelandet publicerades på deltagande organisationer och myndigheters hemsidor.

Vidare skapades, genom Länsstyrelsens kommunikatör ett material för affischer samt material för användning på hemsidor och sociala medier (se bild 1).

Torgmöten

Utöver detta beslutades efter ett möte innan projektets genomförandefas påbörjades, att genomföra ”torgmöten” i Vindeln för att uppmärksamma dels de träffar som skulle komma att genomföras, dels den vetenskapliga utvärderingen av projektet. Dessa träffar genomfördes vid två tillfällen, ett i oktober 2023 samt ett i februari 2024. Vid dessa träffar närvarade representanter för Polismyndigheten, Umeå universitet, Vindelns kommun och vid det första tillfället också Länsstyrelsen. Tid och plats för dessa tillfällen valdes utifrån när möjligheten att nå så många som möjligt. Valet föll därför för båda träffarna på fredag eftermiddag utanför Ica i centrala Vindeln. Bedömningen gjordes att även om det gått att göra mer riktade insatser mot de målgrupper projektet vände sig mot, fanns andra möjliga vinster med att rikta dessa träffar mot en bredare målgrupp. Detta genom att föra upp problematiken kring våld i nära relation på agendan och att de som utgjorde projektets primära målgrupp också kunde nås genom dessa tillfällen, för att på så sätt skapa intresse kring projektet

Dessa möten nådde ett hundratal personer och uppmärksammades också av lokaltidningen *Västerbottningen*. Vid dessa möten delades informationsmaterial om projektet ut, samt information om den enkät som skulle genomföras för att utvärdera projektet. Vid det första tillfället, den 29:e september 2023, delades ca 200 informationsblad ut till medborgare i kommunen, med bland annat informationen om enkäten, detta för att undersöka den generella tilltron till myndigheter och för att vilken kännedom som fanns gällande exempelvis vad som händer i det fall man anmäler brott eller misstanke om missförhållanden. Vid det andra tillfället, vilket genomfördes den 12 januari 2024, delades 130 informationsblad ut. Totalt delades

alltså över 300 informationsblad om projektet och utvärderingen ut, även om det kan antas att aktiviteten nådde betydligt fler genom synlighet i lokalsamhället.

Det första tillfället uppmärksammades också av den lokala tidningen *Västerbottningen,* se faksimil nedan.

Bild 2. Faksimil från Tidningen Västerbottningen, Oktober 2023.

Annonsering och kontakter med målgrupper

Som nämnts ovan kontaktades de större företagen i Vindelns kommun med syfte att bjuda in till möjligheten att genomföra informationsträffar hos dessa alternativt närvara vid de tider som fastställts i projektet. Under projektet gjordes ett flertal försök att boka informationsträffar på dessa företag, något som ej visade sig vara möjligt inom ramen för projektet. Dock genomförde polismyndigheten en träff på ett av företagen efter att projektets aktivitetsfas formellt avslutats och endast med information om polisen. Denna träff var till viss del ett resultat av projektet då en representant för företaget varit på en av projektets informationsträffar.

Projektet annonserades bland annat via Länsstyrelsen i Västerbottens hemsida samt på deltagande organisationers sociala medier. Inför informationsmötena kontaktades i flera omgångar också ett antal föreningar och organisationer av Vindelns Kommuns representant i projektet. Bland dessa fanns exempelvis: Byaföreningar, idrottsföreningar, sotare, transport (Färdtjänst, skolskjutsar mm), Vindelns folkhögskola, Räddningstjänsten samt företagare inom kommunen. För gruppen hantverkare uppstod problem i att hitta mailadresser till dessa, vilket inte gick att lösa förrän i projektets senare delar.

För inlägg i sociala medier i syfte att marknadsföra projektet användes genomgående det kommunikationsmaterial som tagit fram i projektets förberedande fas. Inläggen publicerades bland annat på Facebook konton för Polisen Umeå, Länsstyrelsen i Västerbottens län samt Vindeln kommun.

Det är svårt att säga hur många som nåtts av dessa inlägg men Vindelns kommun har 1700 följare, Polisen i Umeå 15 000 och Länsstyrelsen i Västerbotten har 11000. Inläggen hade mellan 5 och 25 reaktioner/likes.

Bild 3.

Inlägg från Polisens Instagram

Informationsträffar

Informationsträffar för målgruppen genomfördes vid totalt 9 tillfällen (utöver de ovan beskrivna ”torgmöten”). Dessa genomfördes i Vindeln (centralorten), Hällnäs, Granö, Åmsele och Tvärålund. Ytterligare ett tillfälle genomfördes i maj 2024, vid detta tillfälle närvarade dock endast en representant från polisen, då socialtjänsten lämnat återbud.

I samband med möten genomfördes en presentation som innehöll:

- Vad är våld? (Inte enbart fysiskt)
- Hur ser situationen ut?
- Vilka utövar våld, vem utsätts?
- Konsekvenser av våld i nära relation
- Hur kan våld upptäckas?
- Vad händer vid anmälan till socialtjänsten?
- Vad händer vid anmälan till Polisen?
- Exempel på fall där personer från målgruppen kontaktat polis/socialtjänst med information som varit avgörande.

Totalt besöktes träffarna av ca 91 personer (medel = 10.1), två träffar hade en besökare och det högsta antalet besökare hade det första tillfället i oktober 2022 med 34 besökare. Av de som angett yrke var merparten (28) verksamma inom vården, följt av studerande (12) och pensionärer (7). I kategorin “övrigt” fanns bland annat hantverkare, lantbrukare mm som i varierande grad kan sägas vara inom den tilltänkta målgruppen för projektet. Gruppen omfattade totalt 12 personer.

Tabell 1. Demografi på informationsträffsdeltagarna

Yrkesgrupp	Antal
Vård & Omsorg	28
Studerande	12
Övriga	12
Pensionär	7
Skola	6
Kyrkor & Trossamfund	5
Totalt	70 (Ej angett = 21)

Vad gäller personal inom vård och omsorg närvarade en betydande andel av dessa (21) på den träff som genomfördes i april 2024.

Således kan det konstateras att långt från alla som besökte träffarna var del av den grupp som projektet primärt syftade till att nå. Emellertid kan effekt ändock uppnås genom att de som besökt träffarna för vidare informationen och på sikt kan förstås också exempelvis studenter komma att ingå i någon av de grupper som projektet inriktade sig mot. Vidare var ifyllandet av närvarolista frivilligt och 21 personer fyllde ej i uppgifter om yrke.

Vad gäller kön och ålder var 56 kvinnor och medelålder oavsett kön 47,2. Den yngste deltagaren var 18 och den äldste 78.

Figur 6. Besökande på informationsträffarna fördelat på kön.

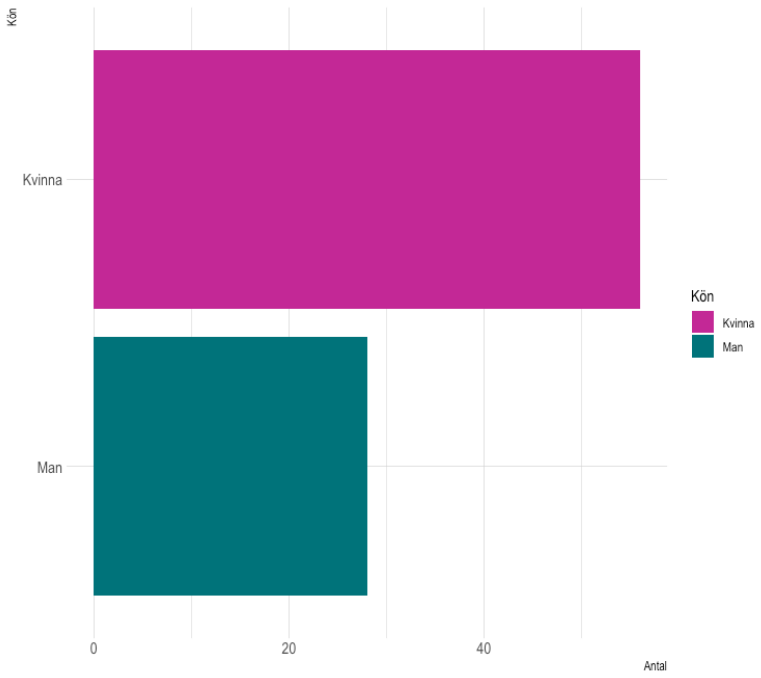

Enkäter

Totalt inkom 38 enkätsvar från de tre enkätomgångar som genomfördes. Detta lilla underlag gör att prediktions-statistik har undvikits och att resultaten ska tolkas med en viss försiktighet trots att det är ett korrekt slumpmässigt urval och att det antalet svar ändå överskrider statistiskt minimum.

Underlaget är också för litet för att kunna fastställa signifikans på kontakt med myndigheter och polis, av orosanmälningar till socialtjänst samt egna erfarenheter av att anmäla våld i nära relationer.

Stickprovet består av 13 män med medelålder på 51 år (plus/minus 21 år) och 25 kvinnor med medelålder på 49 år (plus/minus 16,5 år), 76 % levde i parförhållande.

Nästan hälften (45 %) hade universitet eller högskoleutbildning. Anställningsförhållande var en fjärdedel privatanställda, lite drygt en fjärdedel offentliganställda, en fjärdedel pensionärer samt en fjärdedel övriga, egenföretagare, studerande, föräldra- och tjänstlediga. Tre fjärdedelar tjänade mindre än 37 000 kr i månaden före skatt (se tabell 2).

Det var endast frågan om förtroende för rättsväsendet gav upphov till en signifikant modell där variansen i svaren beror på bakgrundsfaktorerna ($F(5) = 2{,}87$, $p = 0{,}03$) och förklarar 36 % ($r^2 = 0{,}36$), I ”Hur stort eller litet förtroende har du för att rättsväsendet som helhet behandlar de som utsätts för brott på ett bra sätt” så hade fler personer i hushållet ett signifikant lägre förtroende (se figur 7) än ensamboende. Dock bör nämnas att variansen i modellen inte helt förklarades av bakgrundsvariablerna ($F(5) = 1{,}51$, $p = 0{,}21$) utan förklarar endast 23 %.

Tabell 2. Typvärden av bakgrundsvariabler

Kön	Kvinna
Född år	1971
Antal personer i hushållet	2
Högsta slutförda utbildning	Eftergymnasial > 1år
Huvudsaklig sysselsättning	Myndighetsanställd
Månadsinkomst före skatt	33 400

Tabell 3. Förtroende, skala 1 - 5.

	Medelvärde	Standard Avvikelse	Minimum	Maximum
Om du tänker dig rättsväsendet som en helhet (polis, åklagare och domstol). Hur stort eller litet förtroende har du förrättsväsendet?	3,78	0,95	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för polisens sätt att bedriva sitt arbete?	4,05	0,84	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för åklagarnas sätt att bedriva sitt arbete?	3,92	0,94	2	5
Hur stort eller litet förtroende har du för domstolarnas sätt att bedriva sitt arbete?	3,76	1,12	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för att rättsväsendet som helhet hanterar de som misstänks för brott på ett rättvist sätt?	3,70	1,08	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för att rättsväsendet som helhet behandlar de som utsätts för brott på ett bra sätt?	3,39	1,02	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för att polisen hanterar de som misstänks för brott på ett rättvist sätt?	3,78	0,98	1	5
Hur stort eller litet förtroende har du för att polisen behandlar de som utsätts för brott på ett bra sätt?	3,74	1,00	1	5

Figur 7. Förtroende för rättsväsendet

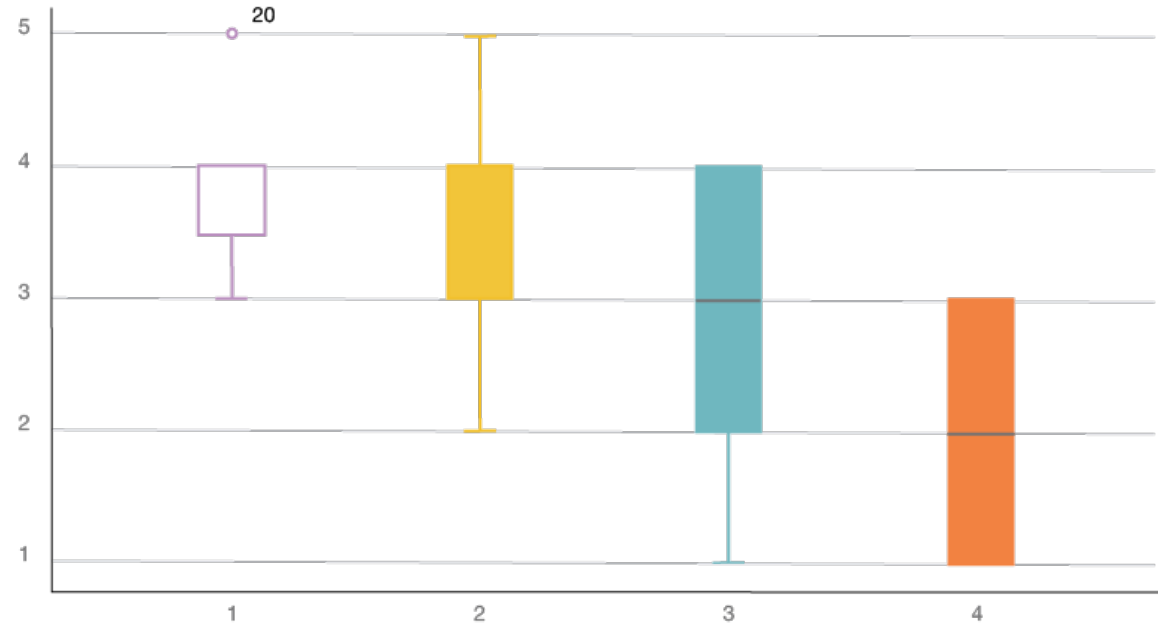

Boxplot av betyg på förtroende (Y-axeln) för att rättsväsendet som helhet behandlar de som utsätts för brott på ett bra sätt vs. Antal personer i hushållet (X-axeln).

Tre fjärdedelar av respondenterna hade ingen erfarenhet av kontakt med myndigheter. Man kan konstatera att både förtroende och upplevelse av bemötande var generellt höga, men att det fanns negativa attityder och erfarenheter (se tabell 3). Ovanstående fråga finns även med i Brå Trygghetsundersökning 2024 och i detta projekt var andelen respondenter något högre (65,8 %) som har ganska eller mycket stort förtroende än den svenska befolkningen (53 %) 2024.

Sammanfattningsvis kan konstateras att bortfallet i samband med utbildningsinsatsen var betydande, både vad gäller närvaron vid informationsträffar, svarsfrekvensen på enkäterna samt antalet personer som accepterade att delta i intervjuer. En stor del av kontaktinformationen på anmälningslistorna var oläslig, vilket möjligen skulle kunna indikera att deltagarna medvetet skrivit ”för syns skull”, men otydligt, då uppgifter såsom ålder och yrke angavs tydligt.

Vad gäller invånarnas återrapportering av kännedomen om utbildningsinsatsens centrala budskap – att våga tipsa om missförhållanden – kan inga säkra slutsatser dras, då det omfattande bortfallet innebär att eventuella undersökningar på detta område inte skulle generera tillförlitliga resultat.

I linje med Geoffrey Roses teori om preventiva insatser (2008), kan dock argumenteras att en samhällsförändring skulle kunna åstadkommas genom att höja medborgarnas generella benägenhet att anmäla missförhållanden. Detta koncept, känt som "den preventiva paradoxen", innebär att även en liten förskjutning av medelvärdet i befolkningens attityder kan resultera i en betydande minskning av extrema negativa utfall. En illustrativ metafor som ofta används i detta sammanhang är bilbältesanvändning: en mindre åtgärd som genomförs av många – att spänna fast sig – kan förhindra ett fåtal, men potentiellt mycket allvarliga konsekvenser. På samma sätt skulle en ökad medvetenhet och benägenhet att rapportera missförhållanden kunna generera en märkbar ökning i antalet tips som inkom till myndigheterna. En möjlig indikator på framgång skulle vara en långsiktig ökning i antalet tips eller en minskning i rapporterade fall av exempelvis misshandel i nära relationer.

Polisiära händelserapporter och anmälningar

Det material som skickades från Polismyndigheten innehöll händelserapporter inkomna 2022 (18 st.), 2023 (23 st.) och september 2024 (17 st.). Skillnaden mellan åren var ej statistiskt signifikant, (Kruskal-Wallis chi-squared = 2, df = 2, p = 0.37).

Avseende anmälningar fanns totalt 385 brottsanmälningar fördelade över motsvarande tidsperiod för Vindelns kommun. Då den data som skickats från Polismyndigheten undersöktes framkom att ett antal brottskoder utan koppling till projektets mål och syfte fanns med. Exempelvis olaga vapeninnehav, innehav av hälsofarliga varor och olovlig tillverkning av alkohol. Då en central del i de presentationer som getts inom projektet har varit att våld inte endast är fysiskt våld, utan också kan handla om exempelvis ekonomiskt eller psykiskt våld inkluderades ändock brott såsom ärekränkning i rapporteringen. Efter att de brottskoder som inte kan sägas ha direkt koppling till projektets mål och syfte filtrerats bort kvarstod 297 anmälningar om brott för tidsperioden. Per år fördelade enligt följande: 106, 129 och 62.

Då materialet för 2024 endast innehöll de första knappa nio månaderna räknades ett medelvärde per månad och år ut: 8,83, 10,8 respektive: 7,38.

Orosanmälningar till Socialtjänsten

I det fall någon misstänker att en person utsätts för exempelvis våld i hemmet finns möjlighet att till Socialtjänsten anmäla denna misstanke, en så kallad orosanmälan Detta kan ske anonymt och utan inblandning av den som misstänks vara utsatt. Vidare finns möjlighet att för en person som själv är utsatt för våld anmäla detta till Socialtjänsten, en så kallad ansökan.

I materialet som innehöll anmälningar från 2022–2024 kunde ingen ökning påvisas. Med anledning av det låga antal ansökningar och anmälningar som fanns (under 10 samtliga år[2]) redovisas inte de exakta siffrorna för att säkerställa att enskilda individer eller händelser kan identifieras. Ansvarig handläggare vid socialtjänsten ombads vidare att undersöka om någon av de anmälningar och ansökningar som inkommit kunde sägas ha någon tidsmässig koppling till någon av de aktiviteter som genomförts i projektet, exempelvis om någon av anmälningarna skett samma dag eller i nära anslutning till insatserna. I inget av dessa fanns emellertid någon tydlig tidsmässig koppling som kan härledas till projektet och ej heller något i anmälningarna som tydde på att de initierats med anledning av projektet. Med anledning av detta genomfördes ingen närmare undersökning då det ej kunde antas att den åtgärden skulle påverka rapportens resultat i någon riktning.

Intervjuer

I denna del redovisas såväl resultat från de intervjuer som genomförts med de som besökt de informationsträffar som genomförts inom ramen för projektet, såväl som representanter för de organisationer som deltagit i projektet. Den sista gruppen var inte ursprungligen en del av den plan som satts upp för utvärderingen av projektet, utan tillkotan tillkom i samråd med projektgruppen mot slutet av utvärderingen.

Intervjuer med medborgare/deltagare

Ungefär en tredjedel av deltagarna på informationsträffarna skrev upp sig, och hälften av de som hade en tydbar text tackade ja till en intervju. Åldern på de 6 intervjupersonerna var 18 till 59 år, och det var en jämn könsfördelning. Hälften var

2) Antalet anmälningar och ansökningar avser inte nödvändigtvis olika individer, vilket gör att samtliga anmälningar under ett år kan röra en individ eller familj.

studenter och hälften var myndighetsanställda. Intervjuerna varade ca 20 minuter och spelades in via telefon eller on-line enligt respondentens önskemål. Frågorna var hämtade ifrån enkäten men med öppna formuleringar med tillägg av deras uppfattning om utbildningsinsatsen. Outtalade åsikter, latent underförstådd information och plötsliga ämnesbyten fångades upp av intervjuaren med formuleringar såsom ”Vänta, kan du utveckla…”

Enkätens fråga: Har du anmält brott i din hemkommun till polismyndigheten?

Omformulerades till:

Intervjuaren:

”Har du varit i kontakt med polisen när det gäller något brott eller missförhållande där någon annan har varit utsatt?

Intervjuperson (IP) 5:

Och tänker du nu i Vindeln eller generellt genom livet?

Genom livet.

Ja. Svar ja, flera gånger.

OK, har du anmält något brott?

…”

Förtroende för socialtjänsten

Tilliten till socialtjänsten är generellt god, om inte intervjupersonen hade egna negativa erfarenheter. I ett litet samhälle är stigmatiseringen tydlig och det är svårt att ändra sin sociala ställning till det bättre, till och med föräldragenerationens sociala ställning ärvdes och intervjupersonerna framhöll detta som negativt. Det som framhölls som positivt med en liten kommun var åsikten att folk vet om varandra och hade omsorg, dock var det ingen som kunde berätta om konkreta exempel på detta.

Förtroende för polisen

Det framhölls att visuell närvaro av polisen var en positiv faktor för förtroende, även polisens bemötande utan stress och med stort engagemang (oavsett resultat) var viktigt.

Intervjupersonerna var dock tveksam kring samhällets samordning av myndigheter för att hjälpa utsatta:

” Det som är mina frågetecken är samordningen mellan de olika myndigheterna.”

(IP 5)

Benägenhet att anmäla

Jämfört med en större kommun med tydligare specialisering (sk. stuprörsorganisation) så är det enklare i en mindre kommun där varken myndigheter eller tjänstemän är utspridda och anonyma. Här kunde vi också se en åldersskillnad där yngre hade benägenheten att inte anmäla då de inte ville stigmatisera någon över ett felaktigt beteende de ville hellre själva agera mot en sådan person. De äldre hade en benägenhet att inte anmäla på grund av rädsla för repressalier. Det fanns också åsikter om att man själv måste ha en uppfattning om allvaret av det inträffade, innan man var benägen att anmäla. Här framkom även att det fanns vetskap om våld i nära relationer som IP ännu inte anmält då IP inte visste var de skulle vända sig. Vid anmälningar som IP redan gjort tyckte de att sekretessen var frustrerande, då de inte fick veta hur ärendet förlöpte och därmed inte något eget avslut på sina tankar.

Det framkom också att större kommuners socialtjänst hade en taktik av att ”dumpa” ärenden med riskfaktorer[3] för våld i nära relationer i mindre kommuner. Tjänstemän framhöll svårigheten att hjälpa till med bostad och försörjning i hemkommunen, men kunde erbjuda boende i mindre kommun och hjälp med flytt, vilket hade en positiv effekt för klienten då missförhållanden kunde döljas i den nya, mindre kommunen.

Observerbara tecken på våld i nära relationer

Intervjupersonerna hade via utbildningsinsatsen god kännedom om tecken i våld i nära relationer, och gav ett citat:

” Vad ska man säga… göra en människa liten? Det är ju också en… en våldsutsövning.” (IP 2)

[3] Tidigare våldsbrott, missbruk, arbetslöshet, låg utbildningsnivå, fattigdom, annan kultur (SNS, *Analys 102*, 2024)

Förutom nedlåtande och kränkande kommentarer angavs total makt över ekonomi, beslut, umgänge, förflyttning samt olika typer av sexuellt och fysiskt våld. Det uppmärksammades också frånvaro av psykosociala friskhetstecken:

””Att personen inte vill, eller kan, eller vill ses lika ofta som man har gjort tidigare.”

(IP 2)

”Det är också nästa lilla tecken. Ja om det blir en förändring i det sociala mönstret hos en person på en arbetsplats och så där man märker att det blir skyggare eller försiktigare, då kan man ju också börja ana. Vad har hänt här?”

(IP 5)

”Det här kommer ju inte av sig själv, men oftast så får man ju höra den där klassiska varianterna ”men jag slog i armen i dörren” och sen börjar man ju som höja på ögonbrynet ännu mer, eftersom att… man har ju hört det förr… är alltså det är ju svaret… typ 100 gånger.”

(IP 4)

En annorlunda situation framkom där omsorgen om en potentiell förövare föranledde en anmälan:

”…den personen hade ett beteendesavvikande när det gäller relation till motsatta könet och sexualitet och så som vi anmälde. Alltså som en orosanmälan för den personen behövde stöd för att det inte skulle uppstå i situationer för den här personen.”

Åsikter om utbildningsinsatsen

Samtliga intervjupersoner var positiva till insatsen, dock ifrågasattes att det generellt var yrkesverksamma som deltog.

”Så jag undrar liksom hur man når ut till allmänhet mer?”

(IP 2)

Förväntade resultat bekräftades, god tillit till myndigheter, positiv inställning till anmälan om oro för missförhållanden, kännedom om tecken på våld i nära relationer och positiv inställning till utbildningsinsatsen. Intervjupersonerna uppmärksammade också den frånvarande allmänheten vid utbildningstillfällen.

Flertalet av de närvarande hade någon form av professionell koppling till våld i nära relationer. Det framkom några intressanta oväntade resultat. Att yngre intervjupersoner var mindre angelägna att anmäla smärre händelser, utan ville själva påverka gärningsmannen med att dels påpeka vetskapen om ett destruktivt beteende dels kräva stopp på detta beteende.

Dumpning av socialtjänstärenden ifrån större till mindre kommuner kan förekomma även i den undersökta kommunen, även om vi inte fick detta bekräftat.

En annat oväntat resultat av intervjuerna var att vårdtagare med sexuella beteendeavvikelser även kunde vara föremål för anmälan och insatser ifrån samhället. Vi tolkar det som ett preventivt ansvar.

Intervjuer med projektdeltagare

Som nämnts ovan genomfördes intervjuer med deltagarna i den projektgrupp som ledde projektet. Detta innefattade polisen, länsstyrelsen och Vindelns kommun, totalt genomfördes fem intervjuer, vilka redovisas nedan.

Erfarenhet av liknande projekt

Deltagarna i projektgruppen hade, förutom projektledarna från Länsstyrelsen begränsad erfarenhet av att arbeta i projekt liknande detta. Samtliga hade dock erfarenhet av att arbeta i projektform.

Upplevelse av projektet som helhet

Samtliga intervjuade var överens om att *En landsbygd fri från våld* var ett viktigt och intressant projekt att delta i.

I stort sett var man också överens om att projektet som helhet inte nådde de mål man satt upp, det vill säga att nå ut till de specifika målgrupper som angetts i projektbeskrivningen. Man var också överens om att grundtanken med projektet var bra och något som bör arbetas vidare med. Vidare såg man en stor entusiasm inför projektet och ett engagemang, alltså att de problem som uppstått gällande genomförandet, exempelvis kopplat till rollfördelning inte berodde på bristande engagemang utan att detta helt enkelt var aspekter som kan förbättras till framtida projekt.

Det som framför allt framträder i relation till hur målen inte uppfyllts är att ett så pass litet antal kom till de träffar som genomförts och svårigheter med att få exempelvis företag och verksamheter i målgruppen att komma till dessa, *”Det har inte precis varit en snackis på byn”.*

Samtidigt lyfte samtliga intervjuade att projektet haft stora förtjänster och att man trots bristande måluppfyllelse ändå lyckats genomför ett komplext projekt med flera aktörer och att projektet i sig kan utvecklas och att man med dessa lärdomar kan få större genomslag, exempelvis uttryckte sig en projektdeltagare enligt följande: *”Jag menar vi har ju lyckats med en ganska svår uppgift ändå. Även om vi inte lyckades [nå så många som vi ville] så har vi ändå genomfört det här projektet”.*

Identifierade utmaningar

En genomgående synpunkt i intervjuerna var att projektet hade behövt en tydligare rollfördelning och att skulle man genomföra projektet på nytt skulle inte minst den kommunikativa planen utvecklas och förtydligas. Detta inte minst då projektet ”*är ett kommunikativt projekt*” och ”*ett projekt som handlar om kommunikation och att nå ut*”.

Från projektledarnas håll var man eniga i att rollfördelningen kunde varit tydligare, även om man ansåg att det fanns en plan (vilket det rent objektivt gjorde) som i vart fall innan projektet påbörjades upplevdes som tydlig, men att med facit i hand hade den kunnat förtydligas ytterligare och i ett tidigare skede. I denna del uttrycktes att det i projektet ibland blev *”som att man gick och väntade på varandra”.* När aktivitetsfasen påbörjats och rollfördelningen förtydligades utsågs också en kontaktperson från kommunen som också tog plats i projektgruppen, vilket upplevdes som ett framsteg och underlättade genomförandet. Att istället för att ”vänta på fyra personer som ska svara så… det kanske räcker att en svarar och så vet man att dom har samordnat sig.”

Även från kommunens håll upplevdes detta som något positivt, även om uppdraget även fortsatt kunde varit tydligare, men att ingå i projektgruppen var positivt för genomförandet.

Gällande rollfördelningen fanns ingen ensidig kritik mot någon part, de intervjuade lyfte snarare behov av tydliga roller såväl internt som mellan organisationerna, inte

minst i denna typ av samverkansprojekt där exempelvis förväntningar på om en part kan ses som genomförare eller förutsättningsskapare.

En utmaning relaterad till styrning och ledning, som identifierades från Länsstyrelsen var även att det inte är givet att en regional myndighet som Länsstyrelsen kliver in och styr kommunen allt för mycket, detta med koppling till det kommunala självstyret. Detta i kontrast till att en det för en liten kommun kan bli svårt att mäkta med den apparat som krävs för att driva projektet på egen hand. Detta skulle kunna sägas vara en utmaning kopplad till samverkan mellan det lokala och det regionala, där exempelvis Länsstyrelsen är en regional aktör, polisen en regional och lokal och kommunen en lokal aktör med olika tillgång till resurser och uppdrag. Även inom polisen fanns liknande tankar också i en utmaning att som kommunpolis driva ett projekt på en ort där det finns andra poliser som tjänstgör. Att involvera även dessa lyftes som en möjlig framgångsfaktor, även om det också hade kunnat innebära utmaningar med bemanning mm.

Resurser och den sårbarhet som uppstår i samverkansprojekt lyftes också det som en utmaning i projektet. I små kommuner eller regionala avdelningar kan arbetsuppgifter bli personbundna och när någon avslutar sin anställning finns inte nödvändigtvis någon som tar över dessa arbetsuppgifter.

Ett känsligt och komplext ämne

Flera av de intervjuade tryckte på att ämnet som behandlades i sig var svårt och på många sätt känsligt. Samtidigt som att minska effekterna av detta var ett av målen med projektet, identifierade man också att detta möjligen påverkat utfallet för projektet. Exempelvis genom att informationsträffarna skedde fysiskt och på fasta tider, något som skulle kunna leda till att personer som var intresserade valde att inte gå för att det kunde känts utpekande,

Vidare framfördes tankar om komplexiteten i det ämne som behandlades under projektet, att det inte enbart handlar om att utbilda och informera utan förändra tankesätt: *”… det här handlar ju i grunden om att vända hela våran… det vi har uppfostrats i flera generationer… det här med att ’sköt dig själv’…”* och fortsatte: *”Vi kan inte ha den inställningen att grannen… den får sköta det själv, utan vi måste börja bry oss om. Å det är ju nästan ett paradigmskifte vi måste få igenom*”.

Kommunikation (Externt)

Flera av de intervjuade uttryckte som nämnts ovan att en utmaning i projektet varit att koordinera den externa kommunikationen. Exempelvis vad gäller att ta fram material, men också att koordinera vem som skulle gå ut med information och när detta skulle ske. Det material som tagits fram var i sig bra och ändamålsenligt men behövde i vissa delar uppdateras med ny information och rollfördelningen mellan kommunikatörer kunde där bli ett hinder. I intervjuerna framkom dels en önskan om tydligare styrning för kommunikationen utåt, dels svårigheter att resurssätta denna funktion. Länsstyrelsen hade en kommunikatör med goda kunskaper inom området, som också, i linje med ämnets känslighet, enligt deltagarna hade en god förståelse för hur kommunikationen skulle läggas upp. Något som lyftes som en styrka och något att ta fasta på i andra projekt:

> *"man kan ju tänka att det börjar lägga ut lite bilder eller skriva en snygg text eller någonting… men jag tänker när man pratar om frågor som är ganska känsliga som kan väcka mycket olika typer av känslor så som våld är tänker jag att det är en stor fördel att kommunikatören vet om det och kanske också kan tänka kan tänka på ett bra sätt kring vilken typ av språk som kan vara anpassat för det kan ju vara ganska små missar som gör att det inte blir bra kommunicerat"*

Den kommunikatör som skapade materialet bytte dock uppdrag mot slutet av projektet och generellt var Länsstyrelsens kommunikationsavdelning också hårt belastade av andra uppgifter. Vindelns kommun hade också en kommunikatör anställd, men här föreföll det som att det funnits problem att koordinera och att en tydligare struktur kring vem som skulle styra projektets kommunikation hade varit önskvärd. Enligt en av de intervjuade uppstod en situation där de andra kommunikatörerna väntat på Länsstyrelsens, vilket lett till att materialet inte spridits som tänkt. Såväl Länsstyrelsens som kommunens kommunikatörer lämnade också för andra tjänster under projektets gång och kommunikationen fick då enligt en av de intervjuade ske ”efter bästa förmåga”.

Under projektets gång lyftes tanken om att utöver annonser i sociala medier och affischering också försöka möta kommuninnevånarna och därigenom marknadsföra projektet. I ett möte mellan forskare och polisen föddes idén om att på en tidpunkt

och plats där många kan nås, dela ut information om projektet och enkäten som skulle genomföras i kommunen. Dessa träffar lyftes av samtliga intervjuade (som deltog under projektets genomförandefas) som något positivt och ett bra sätt att kommunicera projektets innehåll till boende i kommunen, såväl de som utgjorde den direkta målgruppen, men också bredare.

I någon mån kan också den plan för utvärdering som planerats för projektet haft en negativ inverkan då någon av de intervjuade lyfte anmälningstiden som ett potentiellt hinder. Anmälningstiden sattes för att ge forskarna möjlighet att kontakta potentiella respondenter innan mötena, vilket lyftes som ett möjligt hinder för att få deltagare att komma till träffarna. Detta kan också vara en lärdom för andra följeforskare att samtidigt som avvägningar för att genomföra en robust utvärdering är viktiga, men kunde möjligen kunde en större flexibilitet och tätare dialog mellan forskare och övriga i projektgruppen varit önskvärd i denna del. Samtidigt lyftes ”närvaron” av forskare i projektet och möjligheten att utvärdera projektet på ett systematiskt sätt som något positivt, inte minst i att ta till fasta på lärdomar från detta projekt också till framtida, eftersom man annars ”ofta missar uppföljandet och sen så om det uppstår problem gör vi ingen analys utan vi går direkt på att testa en insats”.

Sammanfattningsvis förefaller man alltså vara överens om att ett stort bidragande skäl till att så få kom till träffarna var att man inte till fullo lyckats fånga målgruppens intresse och i intervjuerna framkom också ett antal tydliga lärdomar som kan vara till nytta för liknande projekt, ett urval av dessa redovisas nedan.

Lärdomar

Vad gäller lärdomar för att på ett tydligare sätt kunna nå målgruppen och uppnå en högre grad av måluppfyllelse fanns några återkommande punkter:

- Projektplanen innehöll visserligen en plan över vad som skulle göras, men hade för att effektivisera samverkan kunnat vara mer detaljerad, inte minst i vem som ska ansvara för vad och när.
- I linje med detta lyftes förslaget att denna typ av redovisning av arbetsuppgifter och fördelning av dessa skulle kunna inkluderas redan i den ansökan som fylldes i inför projektet. På detta sätt skulle samtliga involverade redan innan vara överens om förväntningar, arbetsfördelning och vem som skall driva respektive möjliggöra projektet.
- Viktigt att ta med i beräkningen att det ämne som behandlas kan uppfattas som och vara känsligt. Detta bör tas med i kommunikationsplanen på det sätt som nu gjordes.
- Med tanke på känsligheten i det ämne som behandlas och det faktum att boende på en mindre ort i högre grad än i en storstad kan känna sig utpekade om de väljer att gå till ett möte kan en större flexibilitet i hur information förmedlas vara önskvärt. Förslag fanns från de intervjuade om att i stället för att genomföra mötena enligt "dom till oss" i högre grad söka upp de målgrupper som ingick i projektet genom att komma till dom samt att exempelvis också tillhandahålla inspelade presentationer och motsvarande.
- I förarbetet till rapporten framkom ett projekt för skotsk polis under covid-epidemin där social media (för att ge undantag om isolerings-lagar) och internet-länk (för personliga förhör med utsatta) gav både trygghet för den utsatte/utsatta och gott bevisläge. Detta goda exempel skulle kunna överföras till svensk glesbygd[4].

[4] Sarah Pedersen, Robert Gordon University, Aberdeen Scottland sarah.pedersen@rgu.ac.uk

Diskussion

Syftet med denna rapport har varit att utvärdera effekter av projektet En landsbygd fri från våld som genomfördes i samverkan mellan Polismyndigheten, Länsstyrelsen i Västerbottens län och Vindelns kommun under perioden 2022 – 2024.

Metod och utvärdering

Att forska på gles- eller landsbygd kommer på sätt och vis per automatik vara en utmaning utifrån hur forskning ”brukar” genomföras. Urvalet för såväl enkäter som exempelvis brottsstatistik är i regel mindre än om motsvarande utvärdering skulle genomförts i en storstad eller i vart fall urban kontext. Innan projektet påbörjades genomfördes preliminära sökningar i brottsstatistik och det blev här tydligt att sett till absoluta tal hade Vindeln en låg brottslighet, något som försvårar statistiska analyser där det ofta krävs större datamängder för att kunna fastställa signifikanta effekter. Med andra ord, även om exempelvis fyra grova kvinnofridskränkningar anmäls ett år och fördubblas till nästa, är det inte säkert att resultatet skulle bli statistiskt signifikant.

Vidare kan polisiära insatser i gles- och landsbygd påverkas av resurstillgång, där en kommun som Vindeln har en avsevärt lägre polistäthet än exempelvis Umeå. Detta skulle kunna påverka hur ärenden hanteras och prioriteras av polisen, något som undersökningen sökte adressera genom att också begära ut händelserapporter från polisen.

Vad gäller enkäter så finns det även här, oavsett kontext, ”alltid” utmaningar med att nå tillräckligt många respondenter. Den äldre gyllene regeln om högst 40 % bortfall har länge varit förlegad (Livingstone, 2012) då man inte hittat någon korrelation mellan bortfall och bias (Groves, 2008). I förevarande utvärdering blev emellertid svarsfrekvensen ändock betydligt lägre än vad som förväntats. I samband med exempelvis torgmöten lyfte flera av de som tog del av informationen att projektet upplevdes som viktigt och att man gärna skulle svara på enkäten, långt fler än de som faktiskt svarade på enkäten. Trots försök att via olika ”kanaler” och metoder nå respondenter nå ut större urval lyckades ej detta och vare sig brevutskick, ”torgmöten” eller inlägg i sociala medier gav någon större effekt vad gäller svarsfrekvens.

Även vad gäller intervjuer var det svårt att få någon större mängd respondenter att ställa upp på intervjuer. Det är precis som med enkäter inget som sticker ut och värdefull information kom ändock fram i intervjuerna.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att projektet inte till fullo lyckats nå ut till den målgrupp som angetts i projektplanen, något som också de intervjuer som genomfördes med projektgruppen bekräftar. Samtidigt förtjänar det också att påpekas att även om inte ett så stort antal personer inom målgruppen som möjligen varit önskvärt nåddes, har projektet ändock nått ut med det övergripande budskapet till i vart fall närmare 100 personer i form av deltagare vid informationsträffar. En inte obetydlig del av dessa var också en del av den målgrupp som angetts i projektet, även om merparten av dessa närvarade vid ett och samma tillfälle. Utöver detta ledde de träffar som genomfördes vid två tillfällen i centrala Vindeln också nått ut till ett antal hundra medborgare och uppmärksammades i lokalpressen i tidningen Västerbottningen (ca 3100 läsare[5]) och via inlägg i sociala medier har frågan lyfts upp på agendan.

Med tanke på att de som i enkäten svarat att de hade ett stort eller mycket stort förtroende för myndigheter var en större andel än för riket i stort, med högsta förtroende för polisens arbete, kan det vara så att ”ovilja” att anmäla inte handlar om misstro utan snarare brist på relation till myndigheter och dess hantering av ämnet. Så till vida kan just ökad synlighet och att lyfta frågan in i ljuset vara en viktig aspekt, om än inte det primära målet för insatsen. Att det var en skillnad i förtroende för rättsväsendet beroende på antalet personer i hushållet kan vara ett slumpmässigt utfall, beroende på få svarande.

Vi tolkar vidare resultatet av åldersskillnaden i benägenheten att anmäla brott som att de yngre inser att stigmatiseringsrisken för gärningsmannen är hög i ett litet samhälle och vill undvika detta. Detta är motsatsen till äldre intervjupersoner där vi tolkar åsikten att våldsverkare till att denne inte enbart kan utöva våld i nära relationer utan också kan orsaka problem för den som anmäler, och att identiteten på vem som anmälde torde vara svårt att undanhålla i ett litet samhälle.

[5] Läsare under 2023 enligt Kantar Sifo (https://www.kantarsifo.se/rapporter-undersokningar/audit-rapporter).

Tidigare forskning har visat att stigman kring våld i nära relation kan vara nog så starka, om inte starkare i gles- och landsbygd jämfört med i urbana miljöer. I samband med intervjuer såväl som en genomgång av utvärderingens preliminära resultat lyftes detta som en central fråga i att lyckas nå ut till målgrupperna. Att genomföra möten på fasta tider där deltagare kommer till en plats, skulle kunna skapa en känsla av att andra *tror* att personen går till mötet för att man själv är drabbad. Att därför erbjuda flera olika sätt att ta del av informationen, exempelvis online såväl som fysiska möten kan därför vara en framgångsfaktor i att nå ut till fler.

De intervjuer som genomfördes med deltagare i projektgruppen indikerar också utmaningar som troligen inte är exklusiva för brottspreventiva insatser i gles- och landsbygd, men som måhända förstärkts i denna kontext. De utmaningar som lyftes av de intervjuade kopplade till rollfördelning inom projektet kan möjligen ha förstärkts av att samverkan skett i en slags skärningspunkt mellan det lokala och regionala, där det exempelvis för Länsstyrelsen inte är lämpligt att gå in och styra en kommun i allt för stor utsträckning. Att tillsätta resurser som är centrala för denna typ av samverkansprojekt, exempelvis vad gäller kommunikation torde också det vara en större utmaning än i exempelvis en storstad.

Vidare kan det nämnas att överförda teorier om preventiv folkhälsoteori till brottspreventiv vetenskap börjar bli ett internationellt fenomen. Professor Steven Gilmour[6] presenterade problemen med kriminalitet som fysisk och psykisk skada för brottsoffer, ekonomiska förluster för individer och föreslår en folkhälsoteoretisk strategi. Detta fokuserar på preventionen att identifiera risker innan riskerna medför negativa konsekvenser. Att interventionen sker på populationsnivå (universell prevention), en stark myndighetssamverkan, fakta och databaserat beslutsfattande, kompensatoriska insatser för att förebygga de samhällsklyftor som kan vara en riskfaktor för kriminalitet. Som exempel på denna universella prevention nämner Prof. Gilmour skolbesök av poliser, brottsförebyggande föräldraskapsstöd och stimulerande ungdomsaktiviteter. Även detta projekt om Kapabla väktare kan räknas som brottspreventiv åtgärd på en universell nivå, i en preventiv sekundär nivå bör interventioner ske mot individer och grupper med risk för kriminell inblandning (gråzon) eller utsatthet. Exempel på detta är skolbaserade program kring vad som är

[6] Konferens EU Collaboration 22 november 2024

acceptabelt i ett förhållande och var gränsen för kriminalitet i relationer går (at-risk youth), riktade insatser mot familjer med våld, där insatserna även tar hänsyn till barnperspektivet. En tertiär brottspreventiv nivå tänker prof. Gilmour tar hänsyn till att minska konsekvenserna av brott, såsom rehabiliteringsprogram för våldsverkare, avhopparprogram för gängkriminella och brottsofferstöd. Ett långtidsperspektiv stödjer hållbara lösningar genom att påverka underliggande faktorer och bygger motståndskraft i samhället.

Att den data som ligger till grund för denna utvärdering inte heller kan visa tydliga signifikanta effekter betyder inte heller att den är utan effekt. Som redan nämnts är det utifrån hur vetenskapliga utvärderingar ”traditionellt” genomförs svårt att få tillräckligt stora urval vare sig det avser brott, enkäter eller urval för att få tillräcklig statistisk ”power” för att få signifikanta resultat. Vad gäller denna typ av brott, våld i nära relation, bör vi kanske också påminna om det enorma lidande det innebär för i första hand den som drabbas, men också dess omgivning. Med anledning härav kan *en* ytterligare anmälan, eller *en* person som fått ett ökat förtroende för myndigheter vara värt arbetsinsatsen. Även om detta är svårt att mäta såväl i ekonomiska som statistiska termer

Referenser

Brandén, J., Nilsson, L. M., Burman, M., San Sebastian, M., & Stoor, J. P. (2024). *Våld mot samiska kvinnor*. Lávvuo - Forskning och utbildning för samisk hälsa. Umeå universitet.

Brottsförebyggande rådet. (2023). *Konstaterade fall av dödligt våld—En granskning av anmält dödligt våld 2023*. Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet. (2024a). *Brott i nära relation*.

Brottsförebyggande rådet. (2024b). *Om brottsstatistiken* [Text]. https://bra.se/statistik/om-brottsstatistiken

Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *THE LANCET*, *359*.

Folkhälsomyndigheten. (2024). *Det svenska samhällets kostnader för narkotikabruk*.

Företagarna. (2024). *Företagarfakta 2024—Vindelns kommun*.

Groves, R. M., & Peytcheva, E. (2008). The impact of nonresponse rates on nonresponse bias: a meta-analysis. *Public opinion quarterly*, *72*(2), 167-189.

Hagström, P. (2023, February 14). Knackar på där våldet bor. *Polistidningen*. https://polistidningen.se/2023/02/vajer-inte-for-ett-bin-haveri/

Johnson, B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, *33*(7), 14–26. https://doi.org/10.3102/0013189X033007014

Larsson, A.-K., Petersson, J., & Strand, S. (2023). *Att bedöma och hantera risk för våld i nära relation i gles- och landsbygd* (Nr 2 2023; Texter Om Våld). Centrum för våldsstudier.

Livingston, E. H., & Wislar, J. S. (2012). Minimum response rates for survey research. Archives of Surgery, 147(2), 110-110.

Meijer, K., Gyllenswärd, E., Nilsson, L., & Andersson, H. (2022). *Förstudierapport Mäns våld mot kvinnor—Brottsförebyggande metoder* (A603.597/2021).

Ornstein, P. (2017). *IFAU:The price of violence: Consequences of violent crime in Swedena*. Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy.

R Core Team. (2014). *R: A language and environment for statistical computing*. *R Foundation for Statistical Computing* [Computer software].

Sarnecki, J., & Rostami, A. (2022). *Det svenska tillståndet—En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Studentlitteratur.

SCB. (2023, August 23). *Befolkningsstatistik*. Statistikmyndigheten SCB. https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/

SCB. (2024a). *Kommuner i siffror*. Kommuner i Siffror. https://kommunsiffror.scb.se/?id1=2404&id2=null

SCB. (2024b). *SCB - Statistikdatabasen*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101C/BefArealTathetKon/sortedtable/tableViewSorted/?loadedQueryId=135333&timeType=top&timeValue=1

Schwab-Reese, L. M., & Renner, L. M. (2017). Attitudinal Acceptance of and Experiences with Intimate Partner Violence among Rural Adults. *Journal of Family Violence*, *32*(1), 115–123. https://doi.org/10.1007/s10896-016-9895-y

Sempert, U. (2018). Polisens brottsförebyggande expterter—Kommunpoliserna. In *Kriminologi och poliskunskap—Mötet mellan och forskning och praktik*. Studentlitteratur.

Socialstyrelsen. (2024). *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld—Ett utbildningsmaterial*.

Strand, S. (2022). *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck: En systematisk kartläggning*. Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.

Walsh, A., & Jorgensen, C. (2018). *Criminology—The Essentials* (3rd ed.). Sage Publications.

World Health Organization. (2021). *Violence Against Women Prevalence Estimates 2018: Global, Regional and National Prevalence Estimates for Intimate Partner Violence Against Women and Global and Regional Prevalence Estimates for Non-Partner Sexual Violence Against Women* (1st ed). World Health Organization.